(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken, "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?

Ayten Alkan*, Bülent Duru*

Şehircilik herkesi ilgilendiren bir alandır.
Nerede doğmuş, yaşamış olursa olsun, bütün insanlar,
yalnız yaşayanlar değil, ölüler bile
şehirciliğin etkilerinden kurtulamazlar...

Prof. Fehmi Yavuz (1962: 294)

David Harvey 1968 yılında kent planlamasının çoğu zaman "status quo'dan bir ideal" ürettiğini söyleyip 1973'te yayımlanan ve "pozitivist devrim"in etkisi altındaki coğrafya disiplininin gelişiminde köktenci bir dönüm noktası olarak değerlendirilen *Social Justice and the City (Sosyal Adalet ve Şehir)* adlı kitabında[1] 1960'ların temel kent planlama hatasının "varolan eğilimleri korumak ve kolaylaştırmak" olduğunu belirtiyordu:

> "Yaratılan mekan, modern kentte de benzer bir ideolojik amaca sahiptir. Kısmen, toplumdaki egemen grup ve kurumların yürürlükteki ideolojisini yansıtır; kısmen de piyasa güçlerinin, hiç kimsenin özellikle arzu etmediği sonuçlar doğuruveren dinamikleri tarafından şekillendirilir… Bu anlamda kentsellik hala sanayi kapitalizminin ihtiyaçları tarafından sürüklenmektedir… Artığın üretimi, mülk edinilmesi ve dolaşımı, kentselliğin iç dinamiklerine bağlı olmamış, sanayi toplumunun getirdiği koşullar tarafından düzenlenmeye devam etmiştir… Mekanı yaratma, kentsel farklılaşma getiren güçlere yaratıcı bir yön verme fırsatımız var. Ama bu fırsatları

* Dr., AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı.

[1] *Social Justice and the City*'nin 1988 baskısına yazdığı Önsöz'de Katznelson, Harvey'in, aslında, coğrafya disiplininin dar biçimsel (morfolojik) niteliğini, "gerçek"i ve "değer"i köktenci biçimde ayırmasını, veri ve ölçüm sorunları konusundaki "saplantısı"nı reddettiğini vurgular ve *Social Justice and the City*'yi, "sınırları, kategorileri ve geleneksel kentbilimin kendinden emin duruşunu yıkan, büyük bir olasılıkla yanıtlayabileceğinden çok daha fazla soruyu ortaya atan bir çalışma" olarak niteler. Bir anlamda Harvey'in de istediği buydu: Coğrafya disiplininin kapsadığı alanın sınırlarını genişletip topluma yönelik bir bakış açısı sağlayacak kapsam ve niteliğe kavuşturmak, sorduğu soruları değiştirmek, bildik "mekan nedir?" sorusunun yerine "farklı insan pratikleri nasıl farklı mekansal oluşumlar yaratır?" sorusunu koymak.

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

> yakalayabilmek için, kentleri yabancı çevreler olarak yaratan, kentselleşmeyi bireysel ve ortaklaşa amaçlarımıza yabancı yönlere süren güçlere karşı koymamız gerekiyor. " (1996 [1973]: 280, 281)

Henri Lefebvre'in de (1973) "mekanın toplumsal olarak üretildiği"ni dile getirip bunu gözardı eden klasik kent planlamasının mekanı "saf, apolitik, nesnel, yansız, bilimsel ve masum bir çalışma nesnesi" olarak görmesini kuramsal değil, "ideolojik" bir yaklaşım olarak değerlendirmesinin üzerinden 30 yılı aşkın bir zaman geçti. Kasten "ideoloji" kavramını kullanmasının nedeni çok açıktı:

> "*Mekan, ideoloji ya da siyasetten arındırılmış bilimsel bir nesne değildir*; her zaman politik ve stratejik olmuştur… Mekan elbette tarihsel ve doğal unsurlarca biçimlendirilmiştir, ama bunun kendisi politik bir süreç olmuştur… Bir mekan ideolojisi vardır. Neden? Çünkü saf biçiminde türdeş ve tümüyle nesnel görünen *mekan toplumsal bir üründür*... Mekan başka herşey gibi, sözcüğün klasik anlamında, *tarihsel bir üründür*. Dolayısıyla mekanın bilimi, türlü düzeylerde değerlendirilmelidir: biçimsel mekanın bilimi olarak görülebilir –bu durumda matematiğe yakındır-; yapı yoğunluğu, ağ (network) çözümlemesi, eleştirel yol analizi, program değerlendirmesi ve gözden geçirme teknikleri gibi kavramları kullanan bir bilim. Ne var ki bilim, salt bu düzeyde konumlandırılamaz; biçimsellikle yetinemez. *Eleştirel çözümleme* verili bir mekanın nasıl ve hangi stratejiye göre üretilmiş olduğunu tanımlar. Ve son olarak, verili bir mekanın içerdiklerini, bir başka deyişle bu *mekanı kullanan insanları, belki de o mekanın fiziksel biçimine ya da işlevine karşı durmuş insanları dikkate alan bir bilimsel çalışma alanı* vardır." (Lefebvre, 1976) (vurgular bize ait)

Lefebvre'in daha erken tarihli yazılarında kapitalist büyüme ile mekan arasında kurduğu bağlantı da aynı yaklaşımın bir yansımasıydı:

> "Kapitalizm bir yüzyıldan bu yana kendi iç çelişkilerini (çözmese bile) yumuşatmayı becerebilmiş ve 'büyümenin' sağlanmasında başarılı olmuştur. Bunun, ne pahasına olduğunu kestirebilmekten uzağız, ancak araçlarını biliyoruz: Mekana yerleşerek ve bir mekan üreterek." (Gottdiener, 1984'den Lefebvre, 1973:21)

Harvey'in yanısıra Lefebvre'in "ideoloji"ye yaptıkları vurguyla Manuel Castells'in yine aynı yıllarda bir "mit"ten bahsedip (1977: 73-86) bu miti, mekanın "belli bir tarihsellikte inşa edilmiş toplumsal ilişkiler bağlamında çözümlenmiyor olması"yla ilişkilendirmesi elbette rastlantısal değildi. Harvey ve Lefebvre gibi Castells'in de (1972) karşı durduğu -daha ölçülü bir anlatımla yetinemediği- bir gelenek, o geleneğin varsayılan "masumiyeti" ve yine o geleneğin yerleştirdiği sınırlı (dolayısıyla çoğu kez "yanıltıcı") algılama biçimleriydi:

> "Bu çalışmanın [La Question Urbaine] temel amacı; toplumsal bilimlerin, teknokrasinin ve kitlesel medyanın kentsel sorunları algılayışının geleneksel kategorilerini eleştirirken, yeni araştırma araçları geliştirebilmektir. …*Mekanı fiziksel olarak verili değerlendirmek, yansız bir çıkış noktası değildir: bizi, toplumsal davranışın belli bir fiziksel çevreye verilen tepkilerle belirlendiğini varsayan organisist ve mekanistik bir bakış açısıyla ilişkilendirir*. Bu durumda gereksinim duyduğumuz, *kentsel-toplumsal bilimleri, çarpıtıcı ideolojik mekanizmaları soruşturacak biçimde eleştirel bir bakış açısıyla gözden geçirmek*tir." (1977: vii-viii) (vurgular bize ait)

Lefebvre, Harvey ve Castells'in bu "çıkış"larına paralel olarak, dahası bir bölümü bu üç önemli kuramcının "ikaz"larından çok önce, Türkiye'de de bir yandan kentsel sorunlarla politik–toplumsal–ideolojik süreçler arasındaki ilişkileri dikkate alıp eleştirel bir bakış açısından analiz eden çalışmalar birikiyor[2], öte yandan "mekanın fiziksel biçimine ya da işlevine karşı durmuş insanlar" da bulunabileceğini, bulunduğunu gören, "toplum kalkınması, kentsel kooperatifçilik, kent yönetimine halk katılımı, kentsel toplumsal hareketler" gibi yeni çalışma alanları ortaya çıkıp kuramsallaşıyor, kurumsallaşıyor[3]; konut, kıyılar vb. üzerine yapılan araştırma ve analizlerde "çarpıtıcı ideolojik mekanizmalar"ı soruşturur bir tarzda "istem / talep"ten değil, "ihtiyaç / gereksinim"den, "baskın çıkarlar"dan değil "kamu / toplum yararı"ndan yola çıkan sorunsallar tanımlanıyordu[4].

Planlamanın ve kentin düzenlenmesine yönelik kamusal politikaların varolan durumu koruyup kolaylaştırmak için değil, "dönüştürmek" yönünde de tahayyül edilebileceğini, Türkiye kentsel topraklarındaki ranta dayalı değer artışının önüne geçilmesi için "şehir topraklarının belli bir plana göre belediyelere geçmesi" gibi köktenci bir öneride bulunan Fehmi Yavuz'dan (1971: 50) öğreniyordu dönemin şehircilik öğrencileri. "Toprak doğal kaynaktır, rekabet piyasasında oluşan fiyatlara göre alınıp satılamaz, dünya toprakları tüm insanlığın çıkarına göre değerlendirilmelidir" (Yavuz, 1980: v) gibi, şimdinin hegemonik paradigmasından bakıldığında çoğuna "romantik" gelebilecek iddialarla *Kentsel Topraklar* (1980) gibi kendini egemen gerçeklikler karşısında sakınmayan bir çalışmayı Türkiye'nin kent çalışmaları evrenine kazandıran da yine Fehmi Yavuz'du. Kentsel toprak rantının özel kesime ve belli gruplara / bireylere kazandırılması yönündeki düzenleme ve uygulamaların doruğa ulaştığı bir dönemde *Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılması* (Keleş vd., 1999)'nın yollarını düşünüp öneren gelenek buralarda kök salıyordu.

Yıl 2005, Günlerden Şehircilik Günü...

Böyle bir geriye bakışla, kent çalışmaları alanındaki kuramsal gelişmelere koşut olarak Türkiye'de de toplumsal eşitsizlik, iktidar ve hiyerarşileri dert edinen, bütün bunların mekanla/kentle diyalektik ilişkisi olduğunu teslim eden eleştirel bir gelenek oluştuğunu anlayabiliyoruz. Öte yandan, mekan ve kent çalışmalarında -Althusser'den ödünç alınmış bir anlatımla- "epistemolojik kopuş" yaratan Lefebvre, Harvey ve Castells'in çalışmalarının Türkiye'nin Mimarlık Fakülteleri'nde, Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim dallarında, dahası Sosyoloji Bölümleri'nde okutulduğunu da biliyoruz.[5] Mekanın toplumsal olanla bağını güçlü

---

[2] Bazı örnekler için bkz. Keleş, 1977, 1978, 1981; Tekeli, 1974, 1980b, 1986.

[3] Bazı örnekler için bkz. Çavdar, 1978; Geray, 1966a, 1966b, 1967, 1968, 1969a, 1969b, 1969c, 1971, 1972, 1974, 1993; Tekeli, 1980a.

[4] Bazı örnekler için bkz. Aren, 1956; Baytin, 1964; Geray, 1976, 1977, 1988, Keleş, 1967, 1975; Yavuz, 1956.

[5] Her ne kadar Türkiye'de ders programlarının, mekanın toplumsal olanla bağlantısını kurmaya olanak tanımaktan uzak biçimde tasarlandığı biçiminde eleştiriler yöneltilse de, şehir ve bölge planlama bölümlerinin programlarındaki ders adlarına bakıldığında, sözü edilen bağları kurmayı kolaylaştıracak "şehir sosyolojisi", "kent tarihi" gibi derslere hemen her bölümde yer verildiğini görüyoruz. Ancak, yalnızca ders adlarından yola çıkarak yapılacak bir değerlendirmenin yanıltıcı sonuçlara ulaştırabileceğini de not düşmek gerekiyor. Bkz. TUPOB (2005). Başlı başına bir çalışma konusu oluşturabilecek bu sorunla ilgili olarak, burada yalnızca H.

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

biçimde ortaya koyan bu kuramcılar ve öngördükleri, Türkiye'ye hiç de yabancı değil. Yukarıda da değinildiği gibi öteden beri bu yazarların ürünleri Türkiye'de mekan çalışmalarının beslendiği kaynakları oluşturuyorlar. Türkiye'de mekan çalışmalarını ve planlama eğitimini başlatanlar da yine aynı kaynaktan yararlanmış, bir anlamda mekansal olanın toplumsal olanla bağını yadsımayan bir gelenekten gelmişlerdir.

Mekansal sorunların aynı zamanda birer toplumsal ve siyasal sorun olarak algılanmasında Türkiye'nin deneyim ve özne yoksunu bir ülke olduğu da söylenemez. Kentsel yarılmayı, gecekondu mahallelerini, yoksulluğun mekanda derinleşip yaygınlaşan biçimlerini, bölgelerarası ekonomik dengesizlikleri, etnik sorunları, cinslerarası eşitsizlikleri ve doğal yıkımları gündeminin yadsınamaz parçaları olarak yaşayan Türkiye, mekanın yalnızca teknik bir sorun olarak algılanamayacağı savını doğrulayan örnekleri, deneyimleri sürekli geçiren, üreten bir ülke. Üstelik mekana ilişkin sorunların toplumsal olanla ilişkisini kavramış biçimde dile getirerek gündemde kalmasını sağlayan Fatsa, Bergama gibi özel deneyimleri, Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası gibi meslek kuruluşları; Türkkent, Kent-Koop gibi kentsel kooperatif üst örgütleri ve adlarını burada sayamayacağımız kadar çok sayıda sendika, dernek, platform gibi örgütlenmeleri de bulunuyor...

Peki 2000'lere gelindiğinde, nasıl olup da bir yandan ağır bir mekan fetişizmi / teknisizmi, bir yandan da sorgulanmaya teşne olunmayan bir serbest piyasa dili, alandaki akademik, disipliner ve / ya da mesleki çalışmaların prizması olarak pekala nitelenebilecek bir bilimsel toplantıda büyük ölçüde hakim olabiliyor? Belki de riskleri ve fırsatları değerlendiren bir "gerçekçilik"le toplumsal adaleti, eşitsizlikleri ve iktidar ilişkilerini dert edinen bir "naiflik ve demodelik" arasındaki uçurumun yuttuğu bir yanıttır bu... Elinizdeki yazı, böyle bir dertten türedi: Bu anlamda, Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumundaki bir bölüm bildirilere yansıyan dilin, araştırma ve analiz tasarımlarının egemen olan bakış açısının ve mekanı algılama biçiminin düşündürdükleri üzerine, Türkiye'de son dönemde mekan çalışmalarının izlediği yön hakkında bir değerlendirme girişimi olarak görülebilir.

Bu eleştirel değerlendirme yazısı, sözkonusu tasarımların "riskler ve fırsatlar"ıyla "toplumsal adalet, eşitsizlik ve iktidar" arasındaki uçuruma bakıyor; yoksa gelenekselleşmiş *Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları*nın içeriği, yaslandığı hakim kuramsal yaklaşımlar, sorduğu temel sorular, yöneldiği başlıca sorunsallar ve –aslında bütün bunları içerecek biçimde- epistemolojik çerçeve açısından nereden nereye geldiği, ne gibi dönüm noktalarından geçtiği, nasıl bir "ilerleme" kaydettiğini amaçlamıyor[6]. Hedef, 29. Kolokyumu, düzenleyenleri, tek tek bildirileri, bildiri sunanları yargılamak, böyle bir tekilliğe ve kişiselliğe girmek de değil... Bu yazı, yalnızca içinde bulunulan moment üzerine, *29. Kolokyum*'un fotoğrafına bakarak soru(n)lar tanımlamaya, belli "endişeler"i dillendirmeye çalışıyor.

Murat Çelik'in (2003) saptamasına yer vermekle yetinelim: "Bugün sayıları 10'u geçmiş olan şehir ve bölge planlama bölümlerinin eğitim programları birbirine benzer şekilde ağırlıklı olarak imar planı hazırlanması ve yürürlükteki imar mevzuatının belletilmesi etrafında örgütlenmiştir."

[6] Bu tür bir geniş kapsamlı değerlendirme herhalde ancak kolektif olarak yürütülebilecek bir tartışma alanının oluşmasıyla olanaklı: gördüğümüz şeylerin baktığımız yerler ve ardında durduğumuz pencerelerle birebir ilişkili olduğunu unutmayarak ve o yerlerle pencereleri apaçık tanımlayarak, "itiraf" ederek...

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

Gelenekselleşmiş Dünya Şehircilik Günü'ndeki etkinlikler dizisinin parçası olarak tasarlanan Kolokyumun güncel gelişmeleri, toplumsal ve ekonomik alandaki kapsamlı dönüşümlerin izlerini yansıtması kaçınılmaz. Gerçekten de *"Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar"* başlığını taşıyan bildiriler kitabındaki konu başlıklarına göz atıldığında kestirmeden yeniden liberalleşme olarak nitelenebilecek bir değişim sürecinin bütün "boyalı / albenili" öğelerini, başka bir biçimde söylemek gerekirse "aydınlık" yüzünü görebilmek mümkün. Bildirilerin önemli bölümünün, daha çok, "sermayenin, yeni teknolojilerin, enformasyonun ve iletişimin bütün dünyayı kapsamaya başlamasıyla birlikte yaşanacak değişimin mekanları nasıl etkileyeceği, bu kaçınılmaz dönüşüm sürecinde yerimizi nasıl sağlamlaştıracağımız, mekanlarımızı yeni duruma nasıl hazırlayacağımız" sorularına yanıt bulmak üzerine tasarlandığı anlaşılmaktadır.

İçinde bulunulan momentin, bu yazının odak noktasında yer alan duyarlılıklarla bağını görebilmede Ayda Eraydın ve İlhan Tekeli öncülüğünde başlatılan yakın tarihli çalışmanın sonuçları yardımcı olabilir. *"Son dönemde kentsel ve bölgesel gelişme konusunda ortaya çıkan yeni kuram ve kavramları tartışmak, paradigma kaymalarını belirlemek ve bu alanda yapılan çalışmalarla sonuçlarını paylaşmak"* amacını taşıyan *"Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı"* kapsamındaki *"Kentleşme-Kalkınma ve Nüfus Üçgenindeki Dinamikler, Tartışma Başlıkları ve Araştırmalar"*[7] adlı çalışma bu açıdan önemli ipuçları sunuyor. Tekeli'nin (1998) yapmış olduğu bölümlemeyi benimseyerek kent çalışmalarını dört bölümde inceleyen araştırmanın sonuçları mekan çalışmalarındaki ana dönüşümler hakkında bir fikir verebilmektedir:

-Cumhuriyetin kuruluşundan II. Dünya Savaşı Sonrasına (1923- 1945): Yeni bir ulus devleti yaratmak, modernite projesi kapsamında dönüşümün başlatılması;

-II. Dünya Savaşı'ndan Planlı Dönemin Başlangıcına (1945-1960): Dizginlenemeyen dönüşüm sürecini denetim altına alma çabaları;

-Planlı Dönem (1960-1980): Nüfus artışının ve göçün kentlerde yarattığı sorunların ağırlaşması;

-1980 Sonrası: Küresel bütünleşmeden beklentilerin artması, yeni koşullara uyum sağlama çabaları.

Her ne kadar yalnızca araştırma konularından yola çıkıp bir dönemin mekan çalışmalarının izlediği doğrultu üzerine derin çözümlemeler yapma olanağına sahip olamasak da, söz konusu araştırmanın yürütücülerince de belirtildiği gibi, son dönemde kent çalışmalarının önemli bir bölümünün küreselleşme sürecinden beklentileri çözümlemeye yönelik olarak yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kuşkusuz, yeni dönüşüm dönemini sorgulayıcı nitelikteki çalışmaların azımsanmayacak bir yer edindiğini de belirtmek gerekiyor.

29. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumuna sunulmak üzere hazırlanmış çalışmalara verilen başlıklar da yukarıda vurgulanan sonuçları doğrular nitelikte. Sunulan bildirilerin konularına bakıldığında sunuşların önemli bölümünün küreselleşmenin gereklerini yerine

7 http://www.kbam.metu.edu.tr/published/kentlesme_kalkinma_nufus.pdf.

getirmek üzere mekanı dönüştürmeye ve kentte sermaye birikimini hızlandıracak araçların geliştirilmesine odaklandığı görülüyor.

Planlama ve Şehircilikle Piyasanın Tehlikeli Dansı...

Bir kolokyumun altbaşlığı "riskler ve fırsatlar" olduğunda, elbette "kentler arası rekabetin artışı" (agk.: xv), "her türlü hizmet için üs olmaya yönelik stratejik öneme sahip projeler" (agk.: 13), "mekanın niteliğini artırıcı rekabetçi yatırımlar" (agk.: 25), "yeni liberal politikaları uygulayabilme ve ekonomik anlamda dünya ile bütünleşebilme becerisi" (agk.,: 59), "[turizm sektöründe] dünya çapında kazanılan yarışabilirlik, ekonomik kalkınma, istihdam artışı, sektör kırılganlığı azaltımı..." (agk.: 75), "sanayi dallarının küreselleşme sürecinde verimli üretim stratejilerinin nasıl planlanabileceği" (agk.: 85), "kültürel potansiyelleri değerlendirme yolları ve kültürel çeşitliliğin kentsel gelişme stratejilerinde kullanımı" (agk.: 421) ... da pekala araştırma sorunsalları için uygun çıkış noktaları oluşturabiliyor. Piyasa ekonomisi pratiği ve ideolojisinin üretip dolaşıma soktuğu bir dili kullanmak, kuşkusuz, akademiyle "dışarısı", bilimsel bilgi üretimiyle pratik, kuramla uygulama arasında ortaya çıkması kaçınılmaz bazı sorunların üstesinden gelmede meşru bir nitelik kazanabilir: Siyasi iradeyi bir planlama uygulamasının gerekliliğine ikna etmede, bir holdingi kamu yararına çevresel önlemler almaya yönlendirmede, ekonomik karar alıcıların toplumsal adalete ilişkin düzenlemeler yapmasını gerekçelendirmede... pekala ekonomik verimlilik, kalkınma, küreselleşme, kârlılık, rekabet... jargonu ve argümanları kullanılabilir... Ne ki "bilimsel" bildirilerde, bir şehircilik kolokyumunda, bir başka deyişle "akademik" etkinliğin bileşenlerinde bu dilin mesafesizce kullanımı, tam da sözünü ettiğimiz akademiyle "dışarısı", bilimsel bilgi üretimiyle pratik, kuramla uygulama arasındaki niteliksel ayrımların giderek daralıp ortadan kalktığını bütün ürkütücülüğüyle yüzümüze çarpıyor.

Kullanılan, liberal ekonomi fetişisti bir dil olduğunda, birbirine bağlı iki "bilimsel hat"tın imkan ufukları da beliriverir: Birincisi, kentin de mekanın da toplumsallık formasyonlarının da tarihselliğini gözden kaçırmak, dolayısıyla mevcutu tanrısallaştırmak, ezeli ve ebediymişçesine, bir alternatifi yokmuşçasına kendi içinde kendi üzerine kapatarak ele almak, çözümlemek[8]. İkincisi de bu kendi içine ve üzerine kapatmada iktidarı, eşitsizliği, adaletsizliği doğallaştırıp olağanlaştırmak, bu olağanlaştırmayı da çoğu durumda "yok sayma" yeğlemesiyle gizlemek...

"... Türkiye'deki yabancı sermayeli firmaların sayısı 29 kat artmıştır. Buna rağmen, bu artış diğer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında beklenenin altındadır..." saptamasıyla yola çıkarak bu iki hattı mükemmelen önümüze seren bir bildiriyi sunanlar, işletme disiplininden gelmiyorlar. İddiaları, "gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye[nin] istihdam yaratma, yeni teknoloji transferi, sermaye girişi, üretim ve ihracat hacminin artışını sağlayarak ekonomik büyümeyi hızlandır[dığı]" (s.180). Bu temel iddiadan yola çıkarak, "1950'lerden itibaren yabancı sermayenin ekonomik kalkınmaya olan katkısının bilincindeki

[8] Oysa, çok da uzun sayılmayacak bir süre önce 10. Şehircilik Günü Kolokyumu'nda Türkiye'nin önde gelen kentbilimcilerinden İlhan Tekeli'ydi değil mi, "planlama düşüncesi temelde kaderine razı olmağa karşı çıkışa dayanıyor" deyip disiplinin belki de en temel ilkesinin altını çizen?...

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

Türk politika üreticileri[nin] yabancı sermaye girişini teşvik etme yolunda adımlar attı[kları]" (s.181), fakat özellikle 1980'lerde yapılan düzenlemelere karşın, yabancı sermayeli firmaların sayısındaki artışın "beklenenin altında" olduğunu belirtiyorlar. Önerileri, "1990'ların başlarından itibaren Orta Asya Türki Cumhuriyetleri'nde ve de Ukrayna ile Rusya Federasyonu'nda yeni fırsatların ortaya çıkışı gibi nedenlerle Türkiye'nin dışa yönelik yöneliminin sürebilmesi için bölgesel hedef değişikliklerini sağlaması gerek"liliği (s.180). Bu çerçevede, İstanbul metropoliten alanının "konumu itibariyle, Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar uzanan bölgesinin zengin hammadde kaynaklarının dünya pazarlarına eriştirilmesinde, başka bir deyişle üretim ve tüketimin koordine edilmesinde önemli bir role sahip" olduğu (s.199) temel önermesini ortaya koyuyorlar**.**

Geçtiğimiz 20 yılda *İstanbul'u Nasıl Satmalı?*gibi bir sorunun kazandırdığı bir meşruiyet alanı bu; genel olarak kentsel mekanı, özel olarak da İstanbul'u böyle bir çerçevede anlamak gerekiyor: Firmaların yer seçimi dağılımları ve özelliklerini incelemek, zon dağılımı haritalarını çıkarmak... Bu çerçeveye; metropoliten alan boyunca iki paralel otoyolun ulaşıma açılması, özel oto sahipliğinin artması, çevre alanlardaki arazi değerlerinin düşük olması, İstanbul'un ülke ekonomisi içindeki "dominant" yeri, 24 Ocak kararları, İran-Irak Savaşı, Beyrut'un Ortadoğu'nun finans merkezi olmaktan çıkışı ... ancak yabancı sermayeyi çekici etkiler yaratmaları ölçüsü ve ekseninde yerleşiyor (s.187-8).

Ülke ekonomisi içindeki "dominant" yerin 1999 Marmara Depremi'nde ne gibi can yakıcı sonuçlar üretmiş olduğunu analiz çevrimine almanın bir alemi yok burada. Ne de planlamanın diliyle "bize patates değil, otomobil lazım" ya da "Çankaya bahçesini vereyim, yeter ki bu fabrika kurulsun." gibi Türkiye'nin toprak kullanımı politikaları tarihinde uygun renklerde yerini almış kestirmeci "politik" dil arasındaki ayrımı sorgulamanın... 24 Ocak kararlarıyla birlikte askeri yönetim döneminin, ranta dayalı haksız kazançların ağırlıklı olduğu, devletin toplumsal özelliğinin giderek eritildiği bir ekonomik düzenin temellerini atmış olduğunu, paradan para kazanma dönemini başlattığını, ücretlerin dondurulması politikasının yıllarca uygulandığını da unutuvermek gerekiyor bu arada...

"Mekanın Bilimi"ni Yapmanın Dayanılmaz Hafifliği...

Bilimsel etkinliğin bir önkoşul olarak gerektirdiği, en genel anlamında, "eleştirellik"le böylesine mesafelenmek ile toplumsal asimetrileri yok saymaya ya da doğallaştırmaya yarayan bir "mekanı nesne(l)leştirme" yeğlemesinin el ele gitmesi kesinlikle rastlantısal değil. Kimbilir, belki de "mutlak mekan, herhangi bir dışsallıkla ilişkili olmaksızın, doğası gereği türdeş ve sabittir" diyen Newton'dan bu yana pek de fazla yol katedemedik...

"... Suça mekansal ve çevresel faktörlerin neden olduğu uzun zamandan beri tartışılmaktadır. ..." açılımıyla yönelim buluyor Kolokyum kitabında yayınlanan bir alan araştırması (s.296). Evet... "çocuk suçlarına en çok hangi özelliğe sahip kent bölgelerinde rastlandığı" gibi toplumbilimsel çıkarımlara varan (Burgess & Bogue, 1964: 7) ve "insan çevrebilimi" adıyla da anılan ekolojik yaklaşımdan bu yana tartışılıyor mekansal ve çevresel etmenlerin toplumsal oluşumları belirlediği... 1920'ler Chicago'sundan bu yana (Yıl 1920'ler ve burası Chicago mu yoksa?)... Epey bir süredir de "mekan belirlenimcilik" olarak eleştiriliyor bu yaklaşım ilgili yazında... İnsan etkinliklerinin salt mekan gibi bir "şey"in işlevi ya da etkisi olamayacağı, ya da salt "mekansal çevre"ye bir tepki olarak

değerlendirilemeyeceğinin üzerinde ısrarla duruyor toplum ile mekan arasında anlamlı ilişkiler kurmaya çalışanlar, bir yandan mekanla ilgili disiplinlerin "toplumsal körlüğü", öte yandan da toplumsal disiplinlerin "mekan körlüğü"nden sıyrılmaya çalışanlar... Mekansallıkla toplumsallık, mekanla güç ve iktidar, coğrafyayla politika ve ideoloji, yapıyla eylem arasındaki kopukluğu, çok farklı bakış açılarından gidermeye çalışanların açtığı ufuklar oralara doğru bakmaktan kaçınılamayacak denli parlak[9]. Belki de o parlaklıktır gözleri kamaştırıp geçici olması umut edilecek bir körlük yaratan...

Meselenin bu yanı gözardı edildiğinde, "büyük şehirlerin kalabalıklığı ve kültürel farklılık büyük ve düzensiz ve güvensiz bir şehir gelişimini beraberinde getirmektedir" (s.295) gibi yeni-Malthusçu bir iddiadan yola çıkarak "haritalar çıkarmak" ve orada kalmak yeterli oluyor. Bu haritaların üzerinde; *firmalar* mekansal hareketlilikte bulunup yeni yer seçimleri yapıyor (s.104), *üst kademe hizmetler* MİA'yı *tercih ediyor* (s.187), *konut ve işyerleri* yer seçiminde doğaya yakın olmak *istiyor* (s.298) ya da "yeni ulaşım olanakları" o olanakları kullanacak kenttaşlar için ne diyebileceğine bakmaya gerek görülmeksin "kent makroformu" üzerindeki etkileriyle sınırlandırılarak değerlendirilebiliyor (s.170-80)...

Bu öklidyen-mekanistik mekan kavrayışında toplumsal-kültürel anlamlara dair ne vardır? Ya da başka türlü sormak gerekirse, toplumsal-kültürel anlamlar gibi maddi-olmayan "şey"leri iki boyutlu haritalara yerleştirmekle yetinerek, hangi soruları sormaktan kaçınabiliriz? Bazen söylenenlerden çok söylenmeyenler dehşete düşürür insanı. Ve bu söylememenin hangi "bilimsel yöntemler"le nasıl meşrulaştırılabildiği... Tekeli'nin (1980a: 321) "kent olgusunun, toplumsal normların dışına çıkışın temel nedeni gibi gösterilmesi ancak gerçek nedenleri tartışmaktan kaçınmanın ya da öne sürülen modelin yetersizliğini gizlemenin bir yolu olmaktadır" önermesini ya da "Açık kanım odur ki mekansal fetişizm ya da toplumsal dünyanın aşırı mekansallaştırılması, baskıcı söylem ve politikalara kapı aralar" diyen Werlen'i (1993: viii) anımsamakta yarar var herhalde... Ardından dönüp "alkolik evsizler, tinerciler"i "marjinal gruplar" olarak nitelemekte bir beis görmeyen, keza "vandalizm"i de "antisosyal bir kişilik bozukluğu"na göndermede bulunarak tanımlayan yaklaşımlara bakmak... Bu *kişilik bozukluğu*dur ki *yerel yönetim bütçelerine* de *ağır yükler getirmektedir* zaten... (s.309-13) Kriminolojinin, kalıtımın hijyenisi ile modern psikiyatriye koşut olarak doğuşu tarihsel olarak bir rastlantı mıydı yoksa? Ve bütün bunlarla "mekansal kanunlar"ın keşfi macerasının başlaması arasında hiçbir bağlantı yok muydu gerçekten? O maceranın hala sekmeden sürdüğünü görünce insan... Üstelik bu maceranın sunduğu "mekansal argümanlar"ın, toplumsalı temsil etme ve yorumlama biçimlerinde, örneğin ırkçı ve cinsiyetçi açıklamalarla –niyetlenmiş olmasa da- nasıl uyum içinde bulunduğunu (Werlen, 1993: 5) farkedince... Mekansal nedensellikle biyolojik nedensellik kuramları arasında epistemolojik bir yakınlık olduğundandır belki de...

---

[9] Bu yazının girişinde sayılanlara (Lefebvre, Harvey ve Castells'in çalışmaları) ek olarak bazıları için bkz.: Bourdieu, 1977; Foucault, 1961; 1979; Giddens, 1984; Gottdiener, 1984; Keleş, 1978; Keskinok, 1997; Martindale: 1960; Şengül, 2001; Tekeli, 1982; Werlen, 1988. Bu çalışmaların dağıldığı yaklaşımlar ve temel sorunlar yelpazesi oldukça geniştir; birleştikleri noktaysa, mekanın yansızlığı, apolitikliği ve nesne(l)liğine (mekanın yansız, apolitik ve nesnel olarak kabul edilmesine karşı) getirdikleri eleştirinin bir uzantısı olarak toplumsal iktidar ve güç ilişkileriyle olan dertleridir.

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

Ne İlgisi Var Mekanla da Planlamayla da Cinsiyetin?!...

"Cinsiyet ayrımcılığı ya da eşitsizliğiyle herşeyi bağlantılandırmak zorunda mısınız?.. Yani mekanla nasıl bir ilgisi var cinsiyetin? Ya da planlamayla? Ya da kentle?.." Akademik, mesleki ve / ya da politik çalışmalarını cinsiyetler arası hiyerarşi, eşitsizlik, iktidar üzerine yoğunlaştıranların, geldikleri disiplinleri ya da uğraş verdikleri pratik alanları erillikten çıkarmak üzere çabalayanların sıkça karşılaştıkları soru türleridir bunlar. Öyle ya, erkek-egemenliği dediğimiz (ataerki deyin dilerseniz, ya da patriyarka) ne oradadır ne burada, ne yerdedir ne gökte... Söz konusu olan, yukarıda tariflendirildiği üzere "toplumsal-körü" olma geleneğinin hala büyük ölçüde kırılamadığı bir alansa çok daha şiddetli oluyor bu gibi soruların şaşkınlığı, yüklendikleri kabullenmeme isteği de... Öyle ya, şehir plancıları mekanı planlarlar, cinsiyet eşitsizlikleriyse toplumsal olarak vardır... Ya da zaten toplumsal olan mekana yansır, mekan ne yapsın?!

Bu yazının yazarlarından birinin de *29. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*'ndaki bildirilerden birinin altında imzası var. (Tokman & Alkan, 2005: 467-78) Geniş kapsamlı (çok-katılımlı) akademik etkinliklerde aşağı yukarı bir on yıldır alışık olduğumuz bir kalıp var. Yalnızca bu tür toplantılarda değil, meseleye yer veren raporlarda, kitaplarda ve dahası örgütsel yapılarda da artık alışkın olduğumuz bir kalıp bu: "çocuklar, yaşlılar, engelliler ve kadınlar"... İyi niyetli gibi görünen ("yer ayırıyoruz bu meseleye, bir köşecik, orada kendi kendinize konuşun...") bu kategorileştirme gerçekte cinsiyetçi ideolojinin belli başlı araçlarından birkaçına birden işaret eder: "asıl ve sorunsuz özne"nin dışında kalan, "normdan sapan herkes"in bir bileşeni olarak tanımlama, "sorunlu özne" durumunda görme (Sancar Üşür, 1998: 535-6), ikincilleştirme, kıyıya itme... Gerçi, böyle bir –kıyıda da olsa- "yer ayırma" pratiği bir kazanım. Nitekim, "ikincilleştirmeyen bile" bir akademik kültür asıl hakim olan: Adalet, eşitlik, demokrasi gibi ortak paydaların cinsiyetsiz bir evrende analizi. Bu da gerçekte, kolektif ve "içeriden" tartışma yoksunluğunun bir başka alanına işaret ediyor. Dolayısıyla, kent ve mekan araştırmalarının, analizlerinin çoğunluğunda "dünyanın %51'lik tek azınlığı"nın (Joreen, 1970) bilgisi yok[10]. Eh, insan bazen de "ne olacağım" değil de "neydim" demeli, bir mücadelenin katettiği mesafeleri dönüp değerlendirmeli, bir zamanlar o "ikincil yerler"in bile kendine açılmadığını anımsamalı. Nitekim, 63 bildirinin sunulduğu Kolokyum'da bir oturum bile oluşturulamamış ikincilleşilememiş bile!.. Bu elbette, kolokyumu düzenleyenlerin kabahati değil; Türkiye'de kent / mekan çalışmaları alanının hala ne denli cinsiyet-körü olduğunun bir göstergesi.

İyimser bir yaklaşım, cinsler arası eşitlik bakış açısının başka bütün araştırma konularına yedirilmiş olduğu, bir başka deyişle bizim "toplumsal cinsiyetin ana politikalara / kurumsal yapılara / araştırma konu ve yöntemlerine yerleştirilmesi (gender-mainstreaming)" dediğimiz sürecin[11] başlamış ve tamamlanmış olduğu, dolayısıyla ayrı bir kategorizasyona

[10] Çoğu durumda, araştırma verileri, araştırma için bilgi alınan "kaynak"lar bile cinsiyetlere göre ayrıştırılmaz. Özellikle "hane reisi"nden bilgi alınan niceliksel araştırma tekniklerinin kullanımı durumunda, o bilgi üzerinden yapılan analizlerin belirleyici olarak erkeklerin bilgisine yaslandığını dahi bilmeyiz.

[11] Toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi, "bir yer ayırma"nın bir adım ilerisi olarak görülebilir. Bu bir adım ötedeki nitel farklılık, Mitchell ve Oakley'in (1984:17,20) işaret ettiği, harita yapımında "arazide

gerek kalmadığı olabilirdi. Norveç'te, 1975 yılından bu yana bulunan Eşit Statü için Yerel Komiteler'in başına gelen gibi yani... Bu komiteler kendi topluluklarının cinsler arası eşitlik yönünde ilerleme kaydetmesini sağlamaya çalışırlar. Son yıllarda yapılan kimi çalışmalar birkaç istisna dışında bu komitelerin marjinalleşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ne var ki bu eğilim bir gerileme olarak değil, tam tersine bir ilerleme olarak değerlendirilmektedir: Bu tür ayrı birimler yerine, cinsler arası eşitlik ile ilgili konuları belediye meclislerinin ve karar alma forumlarının genel çerçevesiyle ve işleyişiyle bütünleştirme yönünde artan bir eğilim vardır. Bu gelişmeye koşut olarak, yerel komitelerin sayısı da giderek azalmaktadır. Elbette, hayal kurmanın sonu yok... "Kentsel Planlamada Güncel Kuramsal Yaklaşımlar ve Stratejiler" gibi iddialı bir başlık taşıyan bildiri metnine bile baktığımızda, çoğaltıcı planlamadan müzakereci planlamaya değin birçok kavramı görüyoruz da görülmemekten hala yorulmuyoruz. 1970'lerin ortalarından bu yana kayda değer bir birikim edinmiş olan "feminist coğrafya" akımı, "kadınlar ve planlama" hareketi, geleneksel disipliner iddia ve yönelimlere getirdikleri köktenci eleştiriler, cinsiyet asimetrisini temel bağlam olarak alıp mekana ve kente odaklanan yüzlerce araştırma[12] böylesine mi görülmezdi diye sormadan edemiyor insan kendine... Gerçekte, bu da bir başka "tartışamama alanı"na işaret ediyor. Bunun kırılabilmesi içinse tam da "bu sizin uzmanlık alanınız, bir yeriniz, köşeniz var, oraya girmek haddimiz değil" alçakgönüllülüğünden sıyrılmak, cehenneme giden yolun iyiniyet taşlarıyla döşeli olduğunu unutmamak...

Bu, "bilgisini eklemek"ten öte[13] epistemolojik, dolayısıyla metodolojik bir yenilenmeye gerek gösteren sorunun nihai çözümü; bütün araştırma konuları ve evrenlerinin cinsiyet-yüklü olduğunu görmek ve "toplumsal cinsiyetin ana politikalara / kurumsal yapılara / araştırma konu ve yöntemlerine yerleştirilmesi" denilen yaklaşım[14] üzerine düşünülmesi.

---

dolaşmak" ile "çizim tahtasına geri dönmek" arasındaki ayrıma benzer. Bundan böyle, dünyayı, kadınları da içine alacak bir bakış açısından yeniden yorumlamak, kadınları "katmak" değil, bakış açısını "yeniden kurmak" söz konusudur.

[12] Yalnızca bazıları için bkz: Alkan, 1999, 2000, 2005; Andrew & Moore Milroy, 1988; Ardener, 1981; Ayata & Ayata, 1996; Beall, 1996; Blunt & Rose, 1994; Boles, 1986; Bowlby, Foord & Mackenzie, 1981; Bruegal, 1973; Burnett, 1973; Christophersan, 1989; Ecevit, 1995; Enjeu & Save, 1974; Garber & Turner, 1995; Greed, 1994; Hamford, 1996; Hayden, 1982; Hayford, 1974; Kayasü, 1996; Kümbetoğlu, 2001; Loyd, 1975; Mackenzie & Rose, 1983; Mackenzie, 1986, 1989a, 1989b; Markusen, 1980; Matrix, 1984; Mazey & Lee, 1983; McDowell, 1989, 1993, 1997; Momsen & Townsend, 1987; Monk & Hanson, 1982; Özgüç, 1998; Radoki, 1996; Rose, 1993a, 1993b; Sandercock & Forsyth, 1992; Short, 1999; Takmaz Nişancıoğlu, 1996; Tivers, 1978; Wekerle, Peterson & Morley, 1980; Wedel, 2001; WGSGIBG, 1984; White, 1999; Zelinsky, Monk & Hanson, 1982.

[13] Harvey'in, "Farklılığın ve ötekiliğin, *sınıf ya da üretici güçler türünden daha temel Marksist kategoriler*in üzerine eklenecek bir şey olarak değil, toplumsal değişim diyalektiğini kavramaya yönelik her çabada daha işin başından itibaren hep dikkate alınacak bir şey olarak ele alınması [gerekir]. Toplumsal organizasyonun ırk, cinsiyet, din gibi veçhelerinin, (para ve sermayenin dolaşımını vurgulayan) tarihsel materyalist çalışmaların ve *(özgürleşme mücadelesinin birliğini vurgulayan) sınıf politikasının bütünsel çerçevesi içine yerleştirilmesi*nin öneminden ne kadar söz edilse yeridir." (1997:388) (vurgular bana ait) ifadesi tam da bu "eklemenin yetersizliği"ne işaret ediyor. Vurgulanan yerler, tartışılması bu yazının sınırlarını aşacak nedenlerle "sorunlu" olsa da...

[14] Toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi, "bir yer ayırma"nın bir adım ilerisi olarak görülebilir. Bu bir adım ötedeki nitel farklılık, Mitchell ve Oakley'in (1984:17,20) işaret ettiği, harita yapımında "arazide dolaşmak" ile "çizim tahtasına geri dönmek" arasındaki ayrıma benzer. Bundan böyle, dünyayı, kadınları da

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

Ancak bu süreç başlayabildiğinde Avrupa'da Lefebvre'le, Castells'le, Harvey'le, Türkiye için Şehircilik'te SBF geleneği ya da ODTÜ Mimarlık Fakültesi geleneği denebilecek birikimle başlamış olan "toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlikleri mekanla diyalektik ilişkileri etrafında kavrama" hattı "tamam" bir içeriğe ve "doğal sonuçları" denebilecek uzanımlarına ulaşabilecek. Bunun için de öncelikle, 1970'lerin ortalarından bu yana kayda değer bir birikim edinmiş olan ve cinsiyet asimetrisini temel bağlam olarak alıp mekana ve kente odaklanan yüzlerce araştırmayı, bunların geleneksel disipliner iddia ve yönelimlere getirdikleri köktenci eleştirileri,[15] görmezden gelmekten kurtulmak gerekiyor.

Bir Umudum Sende: "Söylemi Korumak…"

Mekan çalışmalarının giderek toplumsal olanı dışarıda bırakma eğilimine girmesi, neo-liberal politikaları ve bir tür "ekonomizmi" sorgulamaksızın genel geçer ilkeler olarak benimsemesi kuşkusuz üst-söylemlerde açıkça ifade edilen yeğlemeler değil çoğu kez. Hatta tam tersine, mekan / kent çalışmalarında ve planlamacı yetiştirmede önde gelen üniversitelerin yıllardan beri hem kurum olarak hem de üyeleriyle birlikte, "ekonomik" olanın toplumsal olana yeğlenmesine güçlü biçimde karşı çıktıklarını, bu uğurda kalıcı ürünler verdiklerini biliyoruz. Sözgelimi 2005 yılında, Türkiye Planlama Okulları Birliği'nin (TUPOB) düzenlediği "1. Koordinasyon Toplantısı"nda ortaya konulan görüşler, bu yöndeki tepkilerin sınırlı sayıda kurumun kendi aralarında duydukları "elitist" kaygılardan kaynaklanmadığını, ülkenin tüm ilgili üniversiter kurumlarının soruna aşağı yukarı aynı pencereden baktığını göstermektedir; en azından kağıt üzerinde…

> "İstanbul başta olmak üzere pek çok kentimiz üzerinde hakim olan ve planlama kavramı ve ilgili otoritelerin hiçbir şekilde kabul edemeyeceği noktasal, geçici ve bilimsellikten uzak kabul, öngörü ve temennilerin kentlerin geleceğini belirlemesi…
>
> …kentlere giydirilmeye çalışılan "yapay bir markacılık" tutumu içinde piyasa mekanizmasının kontrolünü egemen kılmak ve bu anlamda her türlü teşviği sağlamak adına planlama ve sürdürülebilirlik kavramlarının tamamen gözardı edilmesi…
>
> …konunun uzmanı olan biz şehir ve bölge plancılarının kabul edemeyeceği ve geri dönüşü olanaksız olan hatalar ve yetersizliklerdir. Planlama günümüz kentlerinin karşı karşıya kaldığı bu sorunları aşmada "samimi", "gerçekçi" ve "bilimsel" ve "etik" verilere dayandırılarak yorumlandığı takdirde en önemli ve geçerli araçtır."[16]

---

içine alacak bir bakış açısından yeniden yorumlamak, kadınları "katmak" değil, bakış açısını "yeniden kurmak" söz konusudur.

[15] Yalnızca bazıları için bkz: Alkan, 1999, 2000, 2005; Andrew & Moore Milroy, 1988; Ardener, 1981; Ayata & Ayata, 1996; Beall, 1996; Blunt & Rose, 1994; Boles, 1986; Bowlby, Foord & Mackenzie, 1981; Bruegal, 1973; Burnett, 1973; Christophersan, 1989; Ecevit, 1995; Enjeu & Save, 1974; Garber & Turner, 1995; Greed, 1994; Hamford, 1996; Hayden, 1982; Hayford, 1974; Kayasü, 1996; Kümbetoğlu, 2001; Loyd, 1975; Mackenzie & Rose, 1983; Mackenzie, 1986, 1989a, 1989b; Markusen, 1980; Matrix, 1984; Mazey & Lee, 1983; McDowell, 1989, 1993, 1997; Momsen & Townsend, 1987; Monk & Hanson, 1982; Özgüç, 1998; Radoki, 1996; Rose, 1993a, 1993b; Sandercock & Forsyth, 1992; Short, 1999; Takmaz Nişancıoğlu, 1996; Tivers, 1978; Wekerle, Peterson & Morley, 1980; Wedel, 2001; WGSGIBG, 1984; White, 1999; Zelinsky, Monk & Hanson, 1982.

[16] TUPOB'un basın duyurusu için Bkz. (http://www.spoist.org/bas%C4%B1n.asp). Basın duyurusunun altında, Şehir Plancıları Odası'nın yanı sıra birliğe üye olan bütün planlama okullarının imzası bulunuyor: İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Yıldız teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama

Üstelik bu yazıda prizmamızı oluşturan Kolokyum'un düzenleyicilerinden Şehir Plancıları Odası'nın genel politikasının, bildirilerin yansıttığı dilden ve içerikten uzakta bir yerlerde durduğunu da biliyoruz. Bunu anlamak için Oda'nın düzenli olarak yayımladığı Şehircilik Günü Bildirgelerine göz atmak yeterli olacaktır. Örneğin, bir önceki 28. Kolokyumun Bildirgesi'nde "toplumsal adalet temelli" yeni bir yaklaşım önerilmektedir:

> "Kuşkusuz değişen koşullar karşısında söz konusu toplumsal adalet temelli projenin yeni yaklaşımlar ve araçlar geliştirmesi gerekmektedir. Şehir Plancıları Odası neo-liberalizmin olumsuz etkisi altındaki kentlerin dışlanan geniş kitlelerinin bir parçası ve temsilcisi olarak, bu gelişmeler karşısında sürecin temellerini kavrayacak paradigma arayışlarının tartışılıp geliştirilmesini sağlamak ve kentlerin sosyal adalet temelinde kullanım değerine dayanan yaşanabilir ve insancıl mekanlar haline gelebilmesine katkıda bulunabilmek için:
> a) Kentsel sosyal adalet temelli, dışlayıcı olmayan, kent mekanının ve kentsel kamusal alanların her kesime açık olması anlamında mücadele edilmesi gerektiğini,
> b) Kent mekanını şekillendiren temel dinamik olarak rant yaratma kaygısının değil, tüm kesimlerin kent ve kentin yarattığı olanaklardan yararlanmasını sağlayan politikaları desteklenmesinin zorunlu olduğunu,
> c) Çalışma, konut edinme ve temel hizmetlerden yararlanmanın her kentlinin temel ve vazgeçilmez hakkı olduğunu, bunun yanında tüm kentlilere haklar yanında sorumluluklarda yükleyecek "Kentli Hakları"nın tartışılarak hayata geçirilmesi gerektiğini,
> d) Kentlerin piyasa güçlerine hizmet eden plansız gelişmesini engellenmesi ve dışlanan geniş kitlelerin – dezavantajlı grupların gereksinimlerini karşılanmasının gerektiğini,
> düşünmekte ve bu düşüncelerin hayata geçebilmesi için mücadele vermeyi kuruluş amacından kaynaklanan bir sorumluluk olarak görmektedir."[17]

Yazımızın odak noktasını oluşturan 29. Kolokyum için yine Şehir Plancıları Odası tarafından yayınlanan bildirge de yukarıda dile getirilen kaygılara koşut biçimde düzenlenmiş, bir anlamda "kentlere ilişkin risk ve fırsatların" farklı biçimlerde de algılanabileceğine dikkat çekilmiştir:

> "…Kentler sosyallikleri tamamen gözardı edilerek sadece ekonomik olanakları ve rant değeri üzerinden paylaşılmak dışında olanakları bulunmayan yapılarmış gibi geliştirilmeye (!) çalışılmakta…
>
> …Bu anlayış; kent yönetimi, planlama kurum ve kuramlarını da, mekanının değişim değeri ve rantsal niteliklerini kullanıp, geliştirmeye hizmet eden bir piyasa temelli araç haline indirgemeye uğraşmakta…

Bölümü; Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Karadeniz Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; Yüzüncü Yıl Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.

[17] Şehir Plancıları Odası, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu Bildirgesi, 2004. (http://www.spo.org.tr/modules.php?op=modload&name=Sections&file=index&req=viewarticle&artid=30&page=1).

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

> …Araştırma, üretim, bilim ve teknoloji konusunda politika geliştiremediği gibi tarım topraklarını, orman alanlarını ve şimdi de kentsel alanları parçalayıp satmak, pazarlamaktan başka değer yaratma politikası olmayan iktidarların yegane başarısı küresel siyasete uyum yapması…
>
> İşte bu yapı içerisinde, TMMOB Şehir Plancıları Odası kentlerin kullanım değerine dayanan yaşanabilir ve insancıl mekanlar haline gelebilmesine katkıda bulunabilmek için:
>
> Kent mekanını şekillendiren temel dinamik olarak rant yaratma ve kenti pazarlama kaygısının değil, tüm kesimlerin kent ve kentin yarattığı olanaklardan yararlanmasını sağlayan politika ve stratejilerin geliştirilmesinin zorunlu olduğunu…
>
> Kentsel yaşam ve olanaklardan dışlanan geniş kitlelerin–dezavantajlı grupların en temel gereksinimlerinin kalıcı ve kendi yaşamlarını onurlu bir biçimde sürdürmelerine olanak sağlayacak biçimde karşılanabileceği kentsel sosyal yaklaşımların daha fazla geciktirilmeksizin gündeme taşınmasını, düşünmekte ve bu düşüncelerin hayata geçebilmesi için mücadele vermeyi kuruluş amacından kaynaklanan bir sorumluluk olarak görmekte.
>
> Bu anlayış ve sorumluluk içinde 29'uncusunu gerçekleştirmekte olduğumuz Dünya Şehircilik Günü ve Kolokyumunun; önemli açmazlar yaşayan kentlerimize ve planlama süreçlerine ilişkin açılımların tartışılıp geliştirilmesi ve kentlere ilişkin risk ve fırsatların algılanarak kamuoyuna aktarılabilmesi anlamında değerli katkıları olacağına inanmaktayız."

Yukarıdaki satırlar mekan araştırmalarına ev sahipliği yapan üniversitelerin, planı üretenleri bir çatı altında toplayan meslek odasının, kısacası planlama sürecini yönlendirenlerin önemli bölümünü temsil eden üst oluşumların hemen tümünün toplumsal adalet ilkeleri doğrultusunda biçimlenmiş, bütün kesimleri kucaklayan ve liberalizmin yıkıcı etkilerinden uzak bir planlama anlayışına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak yine de olması gerekene ilişkin düşler ve öngörülerle gerçek yaşam arasında büyük ayrım da ortada duruyor. Mekan çalışmalarını bir yana bırakıp yalnızca planlama uygulamalarını aldığımızda sorunun yanıtını bulmak ya da suçluları ortaya koymak daha kolay gibi görünüyor: Politikacılar, yerel erk odakları, sermaye sahipleri, girişimciler, duyarsız yurttaşlar… Ancak iş mekan çalışmalarındaki toplumsallaşmadan uzaklaşmayı açıklamaya gelince bu kadar rahat olamıyoruz.[18]

[18] Aslında mekan çalışmalarının giderek toplumsallığı dışarıda bırakıp kentin işlevselliğini geliştirmeye yönelik araçları tasarlamaya yönelmesinde geleneksel planlama yaklaşımlarının yetersizliklerinin de payı yok değil. Yerleşik planlama anlayışına yöneltilen eleştirilerin aslında genel olarak bütüncül, kapsamlı yaklaşımların tümüne yöneldiği, daha çok modernite eleştirisinin bir yansıması olduğu biliniyor. Sözgelimi, 1960'lardan bugüne değin planlama uygulamalarındaki başarısızlığa karşı yeni bir anlayışa, yeni bir paradigmaya geçişin zorunlu olduğunu savunanlardan İlhan Tekeli, geleneksel planlama sistemine egemen olan kapsamlı akılcı planlama anlayışının artık aşıldığını, bunun yerine, bütüncül olma iddiasından uzak, denetimi en alt düzeyde gerekli kılan, çok aktörlü bir dünyanın gereksinimlerine uygun olarak müzakere edilebilir bir planlama sisteminin gerekli olduğunu savunuyor. (Tekeli, 2002) Geleneksel, kapsamlı planlama anlayışına üç koldan, -Marksist kesimden, neo-liberallerden ve müzakereci planlamayı savunanlardan- yöneltilen eleştiriler içinde bugün yalnızca bir tanesinin ayakta kalabilmesini ekonomik ve toplumsal alanda yaşanan dönüşümlerle doğrudan bağlantısı bulunuyor. (Kapsamlı ve uzun erimli planlama anlayışına yönelik eleştiriler için Bkz. Şengül, 2002.)

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

Sonsöz Yerine...

Gerçekte, son söz'ün söylenmesi toplumsal bilimler ve disiplinlerin hiçbir anında olanaklı değil. Tıpkı mekanın ve toplumsallığın biçimlenmesi, yeniden ve yeniden biçimlenmesinde "kıyamet"e değin bir son nokta olamayacağı gibi. Durduğumuz yerden ve baktığımız pencereden çekmeye çalıştığımız fotoğrafı -her fotoğraf gibi, varolanın elbette ancak küçük bir dikdörtgenlik parçasını yansıtan bu fotoğrafı- "kıyamet alametleri"nden saymayacağız elbette... Varsayalım ki kıyamet alametlerinden... Yüzünü ancak hocalarımızın odasında gördüğümüz kırmızı laleler arasındaki fotoğrafından tanış edinebildiğimiz, bir arkadaşımızın / meslektaşımızın "tek başına o fotoğrafi bile insana o denli geniş ufukları işaret ediyor ki" dediği Prof. Fehmi Yavuz fısıldamıştı hepimize, değil mi:

"ölüler bile şehirciliğin etkilerinden kurtulamazlar"...

KAYNAKÇA

ALKAN, Ayten (1999) Toplumsal Cinsiyet ve Kent Planlaması, *SBF Dergisi* 54-4 (Ekim-Aralık) 1-29.

---------- (2000) "Özel Alan - Kamusal Alan" Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekan, *Kültür ve İletişim* 3(1) Kış: 71-95.

---------- (2005) *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı* (Ankara: Dipnot)

ANDREW, Caroline & Beth MOORE MILROY (ed.) (1988) *Life Spaces: Gender, Household, Employment* (Vancouver: University of British Columbia Press).

ARDENER, Shirley (ed.) (1981) *Women and Space: Ground Rules and Social Maps* (London).

AREN, Sadun (1956) Mesken İhtiyacımız ve İktisadi Meseleleri, *İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları I*: 33-42.

BAYTİN, T. (1964) İşçi Konutları Yapımında İhtiyaç – İmkan Dengesinin Değerlendirilmesi, *Teksif Konut Semineri* (İstanbul)

AYATA, Ayşe Güneş & Sencer AYATA (1996) Konut Alanları, Cemaat İlişkileri ve Kent Kültüründe Kadınlar, *Diğerlerinin Konut Sorunları* (der.Emine M. Komut) (Ankara: TMMOB) 65-70.

BEALL, Jo (1996) *Urban Governance: Why Gender Matters* (UNDP, Gender in Development Monograph Series, No.1)

BERKÖZ, Lale ve Engin EYÜBOĞLU (2005) Yabancı Sermayeli Üretici Hizmet Firmalarının İstanbul'daki Mekansal Dağılımları, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 179-201.

BLUNT, Alison & Gillian ROSE (ed) (1994) *Writing Women and Space: Colonial and Post-Colonial Geographies* (New York & London)

BOLES, J. (ed.) (1986) *The Egalitarian City: Issues of Rights, Distribution, Access and Power* (New York: Praeger)

BOURDIEU, Pierre (1977) *Outline of a Theory of Practice* (Cambridge Uni. Press)

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

BOWLBY, S., J. FOORD & Suzanne MACKENZIE (1981) Feminism and Geography, *Area* 13, 711-16

BURGESS, Ernest W., Donald J. BOGUE (1964) Research in Urban Society: A Long View, *Contributions to Urban Sociology* (ed. Ernest W. Burgess & Donald J. Bogue) (USA: University of Chicago Press) 1-14.

BURNETT, P. (1973) Social Change, the Status of Women and Models of City Form and Development, *Antipode* 5: 57-62

BRUEGAL, I. (1973) Cities, Women and Social Class: a Comment, *Antipode* 5: 62-3

CASTELLS, Manuel (1977) *The Urban Question: A Marksist Approach* (tr. Alan Sheridan) (London: Edward Arnold) [Orijinali: *La Question Urbaine* (1972) (Paris: François Maspero)]

CHRISTOPHERSON, Susan (1989) On Being Outside 'The Project', *Antipode* 21-2: 83-9

ÇAVDAR, Tuncay (1978) Toplum Bilinçlenmesinde bir Araç Olarak Katılımcı Demokrasi: İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi, *Mimarlık,* S.154.

ÇELİK, H. Murat (2003) Türk Kent Planlama Sisteminin Dünya Planlama Teorisindeki Yeri ve Açmazları, *Planlama 2003/4* S.94: 93-105.

DALGAKIRAN, Ahu (2005) İzmir'de Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Özelinde Ticari Aktivitenin Değişen Coğrafyası (1980-2000) *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 96-108.

ECEVİT, Yıldız (1995) Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (der. Şirin Tekeli) (İstanbul: İletişim) 117-28.

ENJEU, C. & J. SAVE (1974) The City: Off Limits to Women, *Liberation* 18: 9-13.

ERGUN, Nilgün & Funda YİRMİBEŞOĞLU (2005) İstanbul'da 2000-2004 Yılları Arasında Suçun Mekansal Dağılımı, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 295-308.

ERKAN, Nilgün Çolpan (2005) Yaşam Kalitesini Etkileyen Bir Faktör: Kentsel Vandalizm, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 309-16.

ERSOY, Melih & H.Çağatay KESKİNOK (Der.), (2000) *Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*, (Ankara: Yargı Yayınevi)

FOUCAULT, Michel (1961) *Folie et Dérasion* (Paris: Plon) [(1992-3)*Akıl ve Akıl Bozukluğu: Klasik Çağda Deliliğin Tarihi* (çev. M. Ali Kılıçbay) (Ankara: İmge) C:1-3]

---------- (1975) *Surveillir et Punir* (Paris: Plon) [(1992) *Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu* (çev. M. Ali Kılıçbay) (Ankara: İmge)]

GARBER, Judith A. & Robyne S. TURNER (1995) *Gender in Urban Research* (California: Sage)

GERAY, Cevat (1966a) Köy Yerleşmeleri ve Toplum Kalkınması, *Mimarlık S.11*: 69-74.

---------- (1966b) Şehirsel Toplum Kalkınması, *SBF Dergisi* C. 21, S.2: 235-53.

---------- (1967) Toplum Kalkınması ve Toprak Reformu, *SBF Dergisi* C. 21, S.3.

---------- (1968) Toplum Kalkınmasının Ekonomik ve Sosyal Yönleri, *Sosyal Siyaset Konferansları, 19. Kitap* (İÜ. İktisat Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yay.)

---------- (1969a) Toplum Kalkınması ve Gençlik, *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (Ankara: AÜ. Eğitim Fakültesi Eğitim ve Toplum Araştırmaları Ens. Yay.)

---------- (1969b) İlçe Çapında Toplum Kalkınması Çalışmaları, Mahalli İdare Birlikleri ve Birkaç Örnekolay, *Amme İdaresi Dergisi* C.2, S.2: 16-33.

---------- (1969c) Sosyal Hizmetler Alanında Halk Katılışlarının Sağlanması ve Gönüllü Dernekler, *Amme İdaresi Dergisi*, C.1, S.4: 21-33.

---------- (1971) Toplum Kalkınması, Kooperatifçilik ve Birkaç Örnekolay, *Amme İdaresi Dergisi*, C.4, S.3: 3-27.

---------- (1972) Toplum Kalkınması ve Köy Araştırmaları, *AÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi, C.5, S. 1-2*.

---------- (1974) Köy Kalkınması ve Gençlik, *Amme İdaresi Dergisi*, C.7 S. 4: 132-54.

---------- (1976) Kıyıların Toplum Yararına Kullanılmasına İlişkin Sorunlara Genel Bakış, *Mimarlık*, C.12 S.147: 64-9.

---------- (1977) Kıyıların Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Düzenlemeler, *Devrimci Belediyeler Dergisi*, S.4: 2-9

---------- (1988) Türkiye'de Küçük Konut Üretimine Yönelmeliyiz, *Çağdaş Konut ve Kentsel Çevre Arayışları Ulusal Sempozyumu* (Ankara: ODTÜ Mimarlık Fak., Konut Araştırmaları Merkezi)

---------- (1993) Kooperatifçilik Hareketi ve Çevre Sorunları, *BM Türk Derneği 1993 Yıllığı: Günümüz Çevre Sorunları* (Ankara) 18-28.

GIDDENS, Anthony (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration* (Oxford: Blackwell)

GOTTDIENER, Mark (1984 – Türkçe çev. 2001) Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru (çev. Çağatay Keskinok) *Praksis S.2 (Kent ve Kapitalizm)* (Bahar 2001) 248-70. [Orijinali: Smith, Michael Peter (ed.) (1984) *Cities in Transformation* (London: Sage) içinde]

GREED, Clara (1994) *Women and Planning* (London & New York: Routledge)

HAMFORD, Susan (1996) Spatial Divisions and Women's Initiatives in British Local Government, *Geoforum*, Vol.20, No.2: 161-4.

HARVEY, David (1973) *Social Justice and the City* (London: Edward Arnold) [(1996) *Sosyal Adalet ve Şehir* (çev. Mehmet Moralı) (İstanbul: Metis)]

---------- (1997) *Postmodernliğin Durumu* (çev. Sungur Savran) (İstanbul: Metis)

HAYDEN, Dolores (1982) *The Grand Domestic Revolution: a History of Feminist Designs for American Homes, Neighbourhoods and Cities* (Cambridge, Mass.: MIT Press)

HAYFORD, A. (1974) The Geography of Women: A Historical Introduction, *Antipode* 6: 1-19.

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası (2005) *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* (İstanbul)

JOREEN (1970) The 51 Percent Minority Group: A Statistical Essay, *Sisterhood is Powerfull - An Anthology of Writings from the Women's Liberation Movement.* (ed. Robin Morgan) (N.Y.: Vintage) 39-49.

KATZNELSON, Ira (1988) Preface, *Social Justice and the City* (David Harvey) (London: Edward Arnold)

KAYASÜ, Serap (1996) Kadın, Evde Üretim, Konut, *Diğerleri'nin Konut Sorunları* (der.Emine M. Komut) (Ankara: TMMOB) 140-145.

KELEŞ, Ruşen (1967) *Kooperatifçilik İlkeleri ve Sosyal Konut Politikası Açısından Türkiye'de Konut Kooperatifleri* (Ankara: İmar Ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi – 8)

---------- (1971) *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi* (Ankara: SBF Yay. 314)

---------- (1975) Kentleşme ve Kamu Yararı, *Ekonomi ve Hukuk Kongresi* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği)

---------- (1977) Belediyecilik, Bilim, Siyaset ve İdeoloji, *Devrimci Belediyeler Dergisi*, C.31 S.1-4: 29-52.

---------- (1978) İdeolojiler, Kent Politikaları ve Üçüncü Dünya, *SBF Dergisi* C.31, S.1-4: 5-19.

---------- (1981) Yerel Yönetimlerde Güncel Oluşumlar, *Tütengil'e Saygı* (İstanbul) 150-74.

---------- (1993) *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar: 1975-1992* (İstanbul: IULA-EMME)

---------- Cevat GERAY, Cahit EMRE & Ayşegül MENGİ (1999) *Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılması* (Ankara: Türkkent)

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

KESKİNOK, Çağatay (1997) *State and the (Re)Production of Urban Space* (Ankara: METU)

KEYDER, Çağlar (1996) İstanbul'u Nasıl Satmalı?, *Ulusal Kalkınmacığın İflası*, Metis, İstanbul, s.94-105.

KÜMBETOĞLU, Belkıs (2001) Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet, *Yerli Bir Feminizme Doğru* (der. Aynur İlyasoğlu & Necla Akgökçe) (İstanbul: Sel) 259-82.

LEFEBVRE, Henri (1973) La Survie du Capitalisme (Paris: Editions Anthopos.)

LEFEBVRE, Henri (1973) *La Production de l'Espace* (Paris: Editions Anthropos)

---------- (1976) Reflections on the Politics of Space, *Antipode* 8/2: 30-7 [aynı makale Richard Peet (ed.) (1997) *Radical Geography: Alternative Viewpoints on Contemporary Social Issues* (London: Methuen & CO) 339-52]

LOYD, B. (1975) Women's Place, Men's Place**,** *Landscape* 20: 10-3.

MACKENZIE, Suzanne & D. ROSE (1983) Industrial Change, the Domestic Economy and Home Life, *Reduntant Spaces in Cities and Regions? Studies in Industrial Decline and Social Change* (ed. J. Anderson, S. Duncan & R. Hudson) (London: Academic Press) 155-99.

MACKENZIE, Suzanne (1986) Women's Responses to Economic Structuring: Changing Gender, Changing Space, *The Politics of Diversity: Feminism, Marxism and Canadian Society*, (ed. M. Barrett & R. Hamilton) (London: Verso)

---------- (1989a) Restructuring the Relations of Work and Life: Women as Environmental Actors, Feminism as Geographic Analysis, *Remaking Human Geography* (ed. A. Kobayashi & S. Mackenzie) (London: Unwin Hyman) 40-61.

---------- (1989b) Women in the City, *New Models in Geography - Vol. Two* (ed. Richard Peet & Nigel Thrift) (London: Unwin Hyman) 109-26 [Türkçesi için: (2002) Kentte Kadınlar, *20. Yüzyıl Kenti* (der. & çev. B. Duru & A. Alkan) (Ankara: İmge) 249-84]

MARKUSEN, Ann (1980) City Spatial Structure, Women's Household Work and National Urban Policy, *Signs: Journal of Women in Culture and Society 5*, 3 (Supplement) 23-44.

MARTINDALE, Don (2000 – İng. orj. 1960) Önsöz, *Şehir: Modern Kentin Oluşumu* (Max Weber) (çev. Musa Ceylan) (İstanbul: Bakış) 5-71.

MATRIX (1984) *Making Space: Women and the Man-Made Environment* (London: Pluto Press)

MAZEY, M. & D. LEE (1983) *Her Space, Her Place: A Geography of Women* (Washington DC: Association of American Geographers)

MCDOWELL, Linda (1989) Women, Gender and the Organisation of Space, *Horizons in Human Geography* (ed. D. Gregory & R. Walford) (Macmillan) 136-51.

---------- (1993) Space, Place and Gender Relations, *Progress in Human Geography* 17 (2) 157-79.

---------- (1997) *Capital Culture: Gender at Work in the City* (London: Blackwell)

MITCHELL, Juliet & Ann OAKLEY (1984) Giriş, *Kadın ve Eşitlik* (der. Juliet Mitchell ve Ann Oakley) (çev. Fatmagül Berktay) (İstanbul: Kaynak) 11-22.

MOMSEN, Janet Henshall & Janet TOWNSEND (ed.) (1987) *Geography of Gender in the Third World* (London: Hutchinson)

MONK, J. & S. HANSON (1982) On not Excluding Half the Human in Geography, *Professional Geographer* 34: 11-23.

ÖKSÜZ, Ahmet Melih (2005) Bölgesel Merkez Olarak Trabzon Kenti Gelişimi: Yeni Ulaşım Olanakları – Kent Makroformu İlişkisi, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 170-80.

ÖZDEMİR, Semahat (2005) Karaburun Yarımadası Pratiğinden Planlama Pratiğimize Aktarabileceklerimiz, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 441-7.

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

ÖZGÜÇ, Nazmiye (1998) *Kadınların Coğrafyası* (İstanbul: Çanta)

POLAT, Erkan (2005) Kentsel Planlamada Güncel Kuramsal Yaklaşımlar ve Stratejiler, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 378-90.

RADOKI, Carole (1996) Women in the City of Man: Recent Contributions to the Gender and Human Settlements Debate, *Gender and Development* 1 (Vol.4) 57-60.

ROSE, Gillian (1993a) *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge* (UK: Blackwell, Polity Press)

---------- (1993b) Progress in Geography and Gender. Or Something Else, *Progress in Human Geography* 17/4: 531-7.

SANCAR ÜŞÜR, Serpil (1998) Siyasal Alanda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek (19-21 Kasım 1997 tarihli sempozyum bildirileri)* (der. Oya Çitçi) (Ankara: TODAİE) 531-42.

SANDERCOCK, Lonie & Ann FORSYTH (1992) A Gender Agenda: New Directions for Planning Theory, *Journal of the American Planning Association* 58 (1) 49-59.

SHORT, John Rennie (1999) Gender, Space and Power, *The Urban Order: An Introduction to Cities, Culture and Power* (John Rennie Short) (UK.: Blackwell) 307-30.

SİNEMİLLİOĞLU, Mustafa Oğuz (2005) Yerelleşme ve Yönetişim Bağlamında Diyarbakır; Bir Yerel Örgütlenme Örneği ve Toplumsal Yaşama Yansımalar, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 517-26.

ŞENGÜL, Tarık (2001) *Kentsel Çelişki ve Siyaset* (Ankara: Demokrasi Kitaplığı)

---------- (2002) Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", Planlama, 2002/2-3, s.8-30.

TAKMAZ NİŞANCIOĞLU, Şule (1996) Kadınları Düşünen Konut Planlaması, *Diğerlerinin Konut Sorunları* (der.Emine M. Komut) (Ankara: TMMOB) 81-9.

TEKELİ, İlhan (1974) Kapitalistleşme Süreci içinde Türkiye'nin Konut Üretimine bir Bakış (*Türkiye'de Kentleşme Yazıları* – 1982 içinde)

---------- (1980a) Kent-Suçluluk ve Şiddet (*Türkiye'de Kentleşme Yazıları* – 1982 içinde) ??????(aşağıdaki ne??

---------- (1980b) Kent-Suçluluk ve Şiddet [(1982) *Türkiye'de Kentleşme Yazıları* (Ankara: Turhan) içinde]????

---------- (1986) Türkiye'de Kent Planlamanın Kurumsallaşması ve Günümüzdeki Sorunları, *10. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu* (İstanbul) [Tekrar basım: *Kent Planlaması Konuşmaları* – 1991 içinde]

---------- (1998) Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, *75 Yılında Değişen Kent ve Mimarlık* (İstanbul: Türkiye İş Bankası) 1-24.

---------- (2002), Türkiye Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünmesi Gerekenler Üzerine, *Planlama*, 2002/1, s.4-11.

TIVERS, J. (1978) How the Other Half Lives: The Geographical Study of Women, *Area* 10: 302-6.

TOKMAN, L. Yıldız & Ayten ALKAN (2005) Yerel Politika ve Planlamayla Cinsler-arası Eşitlik Bakış Açısının Bütünleştirilmesi: "Yarın için Bugünden" Kampanyası Deneyimi, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası) 467-78.

TUPOB (Türkiye Planlama Okulları Birliği) (2005) *1. Koordinasyon Toplantısı Yıldız Teknik Üniversitesi Buluşması* (30 Haziran-1 Temmuz 2005) (İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası)

WEDEL, Heidi (2001) *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı* (çev. Can Kurultay) (İstanbul: Metis)

WEKERLE, G., R. PETERSON & D. MORLEY (ed) (1980) *New Space for Women* (Boulder, Westview Press Col.)

(Ayten Alkan ile birlikte), "Türkiye'de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken "Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar" Nereye Düşer?", Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, s.87-110.

WERLEN, Benno (1988) *Gesellschaft, Handlung und Raum* (Stuttgart: Franz Steiner) [İngilizce basım: (1993) *Society, Action and Space* (tr. Gayna Walls) (London: Routledge)]

WGSGIBG (Women and Geography Study Group of the Institute of British Geographers) (1984) *Geography and Gender: An Introduction to Feminist Geography* (London: Hutchinson)

WHITE, Jenny B. (1999) *Para ile Akraba: Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği* (çev. Aksu Bora) (İstanbul: İletişim)

YAVUZ, Fehmi (1956) Parselcilerin Son Gayreti, *Forum* C.5 S.60: 12.

---------- (1962) *Şehircilik* (Ankara, AÜ. SBF. Yay. 143, İskan ve Şehircilik Ens. Yay. 12)

---------- (1971) Şehirleşme ve Arsa Sorunlarımız, *Şehirciliğimizin Bazı Genel ve Özel Sorunları (Onuncu ve Onbirinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları)* (Ankara: AÜ. SBF Yay.318, İskan ve Şehircilik Ens.Yay.13) 27-50.

---------- (1980) *Kentsel Topraklar* (Ankara: AÜ. SBF. Yay. 452)

ZELINSKY, W., J. MONK & S. HANSON (1982) Women and Geography: A Review and Prospectus, *Progress in Human Geography* 6: 317-66.